

Könyvtári HÍRADÓ

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR DOLGOZÓINAK TÁJÉKOZTATÓJA

XLV. évfolyam 5. szám 2001. május Ára: 10,- Ft.

„...adott a lehetőség arra, hogy a FSZEK, a könyvtári szakmában korábban méltán kivívott rangját ne csak megtartsa, hanem tovább növelje.”

– Interjú Nagy Annával, a Központi Könyvtár új igazgatójával –

2001 februárjában Nagy Anna, a Számítógépesítési osztály vezetője kapott megbízást a Központi Könyvtár igazgatására. A könyvtár előtt álló feladatok tartalma és nagyságrendje közismert; de hogy miként körvonalazódnak ezek a Központi Könyvtár perspektívájából, hogy milyen további tervek vagy elképzelések fogalmazódtak meg a tavaly novemberi nyitása óta, erről – a Híradó nevében – Babákné Kálmán Mariann készített „bemutakozó” interjút az új igazgatóval.

Mi az a három leglényegesebb teendő, amit – szerinted – a Központi Könyvtár igazgatásával történt megbízásodat követően meg kell valósítani?

Közismert, hogy korábban mint a Számítógépesítési osztály vezetője, a FSZEK informatikai fejlesztési feladatainak megvalósításán dolgoztam. Az új könyvtár tervezése során, amikor az épületrekonstrukciós program határköveit kitzúztuk a magunk számára, az első ütem átadását gépesített könyvtárral, gépesített kölcsönzés bevezetésével terveztük. Felmérve a helyzetet és reális lehetőségeket, tudtuk és számoltunk is azzal, hogy ezt csak igen-igen feszített ütemben, könyvtárosok és informatikusok, gazdasági-műszaki szakemberek nagyon-nagyon sok munkájával leszünk képesek megvalósítani. Számítottunk a buktatókra, belekalkuláltuk a várható események lehetőségét is.

Az előzetes tervek módosítását (ruhatár, szociológiai-, társadalomtudományi olvasótermek, a gyermekkönyvtár végleges helyének kialakítása), az előrehozott építkezési ütem fontosságát – amely nyomán egy működőképes könyvtárat nyitottunk meg –, az idő és a hozzánk látogató olvasók népes tábora igazolta. Ugyanakkor mindezek megvalósítása ugyanazon időszakon belül, természetes módon, energiáink nagy részét lekötötte.

Ugyanakkor elengedhetetlen volt az informatikai fejlesztés is, amelynek mára kialakítottuk a minimális szintjét, vagyis: átadtuk a gépesített könyvtárat, kiépült az informatikai infra-

struktúra, bevezettük az új integrált könyvtári rendszert és a gépesített kölcsönzést. Azok a feladatok, amit (véleményem szerint a hatalmas horderejű változások feszített munkatempója mellett és ellenére) ezután kell megoldanunk, azok az építkezés II. ütemének befejezéséből, a Központi Könyvtár teljes megnyitásából adódnak.

Kitűzött célunk a könyvtár rendjének, szolgáltatásainak, üzemeltetésének „0” pontra hozása, vagyis az alapszolgáltatások terén egy pontosan, biztosan működő, gépesített könyvtár megnyitása. Reményeink szerint erre a biztos alapra építhetjük (a régi bevált szolgáltatásokat megtartva és fejlesztve) a továbbiakban a könyvtár szolgáltatásait, tájékoztató rendszerét, együttműködve a tagkönyvtári hálózattal.

A megoldandó feladatok közül – kérdésednek megfelelően – a három legfontosabb:

1. A Corvina adatbázist és rendszert az OPAC és a kölcsönzés szempontjából teljes mértékben korrekt szintre kell hoznunk. A Központi Corvina adatbázis konverzióból adódó hibáinak felszámolását, az adatok korrekcióját a Szerzeményezési és feldolgozó osztállyal együttműködve megkezdjük. A még meglévő programhibák és hiányosságok kiküszöbölésén folyamatosan dolgozunk. (Utóbbi nem kevés specifikálási, tesztelési munkával jár.)

2. A Központi Könyvtár tereit az olvasók számára is áttekinthető, kényelmesen használható módon kell, az eddigi tapasztalok figyelembevételével, be- és átrendezni. Ugyanez vonatkozik a könyvtári dokumentumok állományrendjének kialakítására, a különböző olvasói teretek „anyagának” összeállítására és elhelyezésére.

3. A könyvtári üzem megszervezése a kétműszakos, 6 napos munkarendnek megfelelően alapvető feladat. A Központi Könyvtár és a központi szolgáltató részlegek, valamint a többi tagkönyvtár együttműködési rendjének kialakítását, a feladatkörök, döntési-, és felelősségi jogkörök elhatárolását és szabályozását elsőrendűen fontosnak tartom, különös tekintettel a központi szerzeményezésre, a szakirodalmi adatbázisok Corvina rendszerben történő továbbépítésére, és az úgynevezett központi szolgáltatások ránk eső feladatainak ellátására.

A központi Könyvtár és a hálózati könyvtárak viszonyát hogyan képezed el? Szerinted a Központi Könyvtár első az egyenlők között, vagy módszertani központ is?

A Központi Könyvtár állományának nagyságát és összetételét, szervezetének bonyolultságát, szolgáltatásainak, olvasótáborának volumenét vizsgálva különbözik a többi tagkönyvtártól. Ennek mértékében és sajátos helyi viszonyainak megfelelően részesül a központi szolgáltatásokban. Nagyságrendje alapján tekinthetjük az „5. Régió”-nak. Természetesen nem feledkezhetünk meg a történetiségről sem, amelynek egyenes következménye az épületrekonstrukciós program és a vele járó fejlesztési lehetőségek. A következő lépés a tagkönyvtári hálózat fejlesztése lesz.

Azt gondolom, hogy minden tagkönyvtár, beleértve a Központi Könyvtárat is, résztvevője annak az integrációs folyamatnak, amelynek infrastrukturális háttere a kiépítendő városi kommunikációs hálózat és a közösen használt integrált könyvtári szoftver. A FSZEK tagkönyvtári hálózata együtt alkotja a fővárosi könyvtárat, minden résztvevő – legyen az kerületi nagy könyvtár, családi könyvtár – a nagyságrendjének és sajátos körülményeinek megfelelően vesz részt a főváros lakosságának könyvtári ellátásában. A közkönyvtári funkció alapfeladatainak ellátása sokban hasonlatossá (gyűjtemény összetétele, alapszolgáltatások rendszere) teszi ezeket a könyvtárakat. Fontosnak tartom ugyanakkor, hogy az egyes tagkönyvtárak megőrizzék egyéni színüket, hagyományaikat, mint például egy-egy ismeretág, műfaj, dokumentumtípus hangsúlyos kezelése, speciális gyűjtemények és szolgáltatások fenntartása/fejlesztése. Ezek szerves részei a FSZEK szolgáltató rendszerének. Gondolok itt például a Rottenbiller utcai rockgyűjteményre, vagy a Kőbányai könyvtár Artotékájára, és a több hasonló szolgáltatásra.

Nem vagyok híve a „módszertani központoknak”, sokkal inkább pártolom a szakmai műhelyek, teamek munkáját. Előbbinek vannak hagyományai a FSZEK-ben, hogy csak a Gyermekkönyvtári Műhely munkáját említsem. A műhely kialakítását ott kezdeményezték, és azok vegyének részt munkájában, ahol és akik a legnagyobb szakmai munícióval (képzettség, tapasztalat, ambíció) rendelkeznek, és képesek ezt jól működtetni, igyekezőn bevonnak a munkatársi gárda érdeklődő tagjait. Team-munkában, tapasztalataim szerint, hatékonyan és szakmailag

korrekt módon lehet egy-egy konkrét feladatot elvégezni. Helyénvalónak tartom az egészséges versengést, de egyúttal az önzetlen, kölcsönös szakmai támogatás, a szakmai és emberi tolerancia fontosságát vallom, melynek megnyugtató példáit tapasztalom a napi munka során. Sokat kell tanulnunk egymástól. Munkatársaimmal azon leszünk, hogy a Központi Könyvtár is kezdeményezője legyen további szakmai műhelyek létrehozásának, a sokak által vágyott szakmai pezsgés kialakulásának.

A Központi Könyvtár milyen szolgáltatásokat nyújt a hálózatnak?

Az át- és kialakuló központi szolgáltatásokból pillanatnyilag a Központi Könyvtár – részben átvéve a korábbi Központi Ellátó Szolgálat állományát és szerepét – a dokumentumok tagkönyvtárak felé történő átkölcsönzéséből, az av-információhordozók expedálásából és cseréjéből vállal tetemes részt.

A jelenlegi helyzet szerint ez nem központi szolgáltatás, hanem egy intézményen belül a tagok közötti kölcsönös szolgáltatás. Az érvényben lévő használati szabályzat szerint az olvasó minden tagkönyvtárban igényelheti a könyvtárközi szolgáltatást, vagyis kérheti külső könyvtárból, vagy a FSZEK bármely tagkönyvtárból a keresett dokumentum átkölcsönzését. Mint a KESZ részbeni örököse, és a legnagyobb állománnyal rendelkező könyvtár, a Központi Könyvtár elfogadja, hogy a legtöbb intézményi átkölcsönzési igény ide fut be, az igényeket a lehetőségek szerint kielégíti, gondoskodik az átkölcsönzés adminisztrációjáról és a kért dokumentumok kiszállításáról.

A tagkönyvtárak közötti kölcsönös átkölcsönzésnek azonban jelenleg nincs mg az infrastruktúrája és az apparátusa. A Corvina rendszer városi méretekben történő kiépülése indokolatlanul teszi egy központi adminisztráció létrehozását, fenntartását ilyen célra. Ugyanakkor a Corvinába belépő tagkönyvtárak állományára vonatkozó lelőhely-információ, valamint a gépi kölcsönzés bevezetésével a példányok foglaltságára vonatkozó információ alapján az olvasók hozzáférhetnek majd a keresett példányhoz, személyes kölcsönzés útján.

A külső könyvtárakból történő könyvtárközi kérések bonyolítását jelenleg csak a Központi Könyvtár végzi. A Corvinába történő belépés után a szoftver lehetővé teszi majd az egyéni kérések kezelését tagkönyvtári szinten is. Utóbbi korábban sem volt gyakorlat a FSZEK-ben, ezért döntés és szabályozás kérdése, hogy a feladatot miként oldjuk meg.

Milyen érzés az integrált könyvtári rendszerrel a másik oldalról, a felhasználó szemszögéből „dolgozni”? A tapasztalatok alapján jogosnak tartod, megérted eddigi türelmetlenségünket?

Új posztomon, könyvtárosként naponta szembesülök a folyamatos munkát akadályozó adatkezelési és programhibákkal. A szoftverrel dolgozó, gyors és pontos szolgáltatást nyújtani igyekvő, igényes szakmai munkát teljesíteni kívánó munkatársak okkal türelmetlenek. Mégis el kell fogadnunk, hogy egy ilyen horderejű fejlesztésnek, technikai és technológiai váltásnak megvannak a maga lépcsőfokai, amelyeket meg kell lépni, így természetesen megvannak a maga buktatói is, amelyeket nem mindig sikerül elkerülni.

Meggyőződésem, hogy nem létezik olyan ideális állapot, amelyben egy új szoftver bevezetése zavartalanul megtörténhet, legfeljebb törekedni lehet a minél jobb elkészítésre, a nagyobb mértékű zavarok elkerülésére. Maga a sok résztvevős (finanszírozó, fejlesztő, alkalmazó, oktató szakembergárda), többkörös bevezetési, tanulási folyamat hozza ezt magával. Mindezek mellett, vagy talán éppen emiatt, izgalmas, érdekes feladat. Természetesen számolni kell a folyamatban résztvevő munkatársak olykor indokolt, máskor indokolatlan félelmével és ellenállásával, amit türelemmel, pozitív hozzáállással, a program mind szélesebb körű elfogadtatásával mérsékelni lehet. Ennek egyik eszköze lehet a nyitott tájékoztatás.

Itt szeretném ismét felhívni a figyelmet az informatikai fejlesztéssel, de más szakmai kérdésekkel kapcsolatos belső fórumunkra, a FSZEK Informatika levelezési listára. A lista zárt, csak a FSZEK munkatársai jelentkezhetnek fel rá a következő címen: <http://www.fsze.hu/cgi-bin/mailman/listinfo/fszekinfo>. Itt első kézből lehet értesülni a Corvina fejlesztésével és bevezetésével kapcsolatos újdonságokról, szakmai kérdéseket lehet feltenni, segítséget kérni a munkatársaktól.

Azt gondolom, minden könyvtárosnak meg kell tennie a saját kis és nagyobb erőfeszítését a fejlesztési célok megvalósítása érdekében, hiszen abban mindnyájan egyetértünk, hogy nincs más útja az előrelépésnek.

Utolsó kérdésként megkérlek, hogy arról beszélj, amit fontosnak gondolsz!

A kérdéseid lehetőséget adtak a legfontosabb, szakmánkat, munkánkat érintő válaszol ki-fejtésére. Mindent összevetve úgy gondolom, adott a lehetőség arra, hogy a FSZEK, a könyvtári szakmában korábban méltán kivívott rangját ne csak megtartsa, hanem tovább növelje. Ehhez kívánok ambíciót és kitartást munkatársainknak.

Megköszönve az interjút, a Híradó ezúton kíván Nagy Annának munkájában eredményeket és sikereket, a végrehajtáshoz pedig kitartást és alkalmas partnereket.

VIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál 2001. április 26-29. Budapest Kongresszusi Központ

**2001. április 29. 14.00 – 16.00 Könyvtáros Klub
A leporellók, képeskönyvek világa. Szöveg és illusztráció.**

Régi és új képeskönyvek.

Miért fontos a képeskönyv a gyermek életében?

1. Szász Ilona (Prücsök Gyermekkönyvtár Műhely) előadása:

**A leporellók, képeskönyvek világa –
avagy olvasás az olvasás előtti korban, azaz mit olvashatnak ki az óvodások a képes és mesekönyvek illusztrációból?**

1. Kezdetben vala a kép...

A barlangrajzok, a képírás, a jelek mind előképei a betűírásnak, az elvontabb és összetettebb gondolatok, élmények rögzítésének. Minden olyan későbbi korban, amikor az írásbeliség korlátozottabb elterjedésű volt, netalán magas fokra szökött az analfabétizmus, újra megjelennek a tömegek számára a **képalakú műfajok**. Ilyen volt a középkorban a Biblia Pauperum (a Szegények Bibliája), később a vásári képmutatók, korunkban a képregények (és a hasonszórú rajzfilmek).

A polgárosodás korától egy olyan korosztály számára is készülnek képeskönyvek, akikről mint potenciális, leendő olvasókról is gondolkodunk. Ők a hét éves kor alatti

gyermekek, akik számára egyre nagyobb mennyiségű képes- és mesekönyvet adnak ki.

Mi volt egykoron?

A paraszti kultúrában a kisgyermekkor szépirodalmi műfajok (a mondókák, dalok, mesék, családi történetek) továbbadásában a szóbeliség uralkodott. A hozzá kötődő vizuális kultúrában a tárgyi tapasztalat volt az elsődleges: a népköltészet tárgyi világa egyben a mindennapok tárgyi világa volt. Az „illusztráció” a díszítőművészetben valósult meg (pl. fafaragások, hímzések, szöttek, fazekasmunkák): a mesealakok, virágok, égigérő fák ugyanolyan szimbolikus formában fogalmazódnak meg a látvány nyelvén, mint a népköltészeti alkotásokban. Világkép

és irodalom egysége valósult meg, amelyben a „könyv” a mesélő személye maga.

A nemesi, majd a polgári világban a dajkákon keresztül, majd képes- és mesekönyvek által jut el a népköltészet a gyermekekhez. Azonban más a miliő, fokozatosan növekszik a távolság az életforma és a mesevilág között. (A mese ennek következtében egyre stilizáltabbá és rögzültebbé válik. A gyűjtött mesék kiadásával megszületnek az először felnőttek számára készült illusztrálatlan, majd a gyerekek számára kiadott illusztrált mesekönyvek. A kései polgárosodás korában jelennek meg az írott műmesék.

A képeskönyvek kezdetben az ismeretterjesztő művek szemléltetését szolgálták, s csak később, az olvasóközönség életkor szerinti bővülésével jelentek meg a valódi képeskönyvek.

(Ennek üzleti vonatkozásairól később még lesz szó.) Míg a mesekönyveknél a felnőtt közvetítését (felolvasás, mesélés) egészíti ki a kép, a valódi képeskönyveknél bizonyos önállóságot biztosít a gyerekek számára: segítségükkel memorizálhatják és felidézhetik kedvenc meséiket, de a képek segítségével alkothatnak önálló történeteket is. A 3-5 éves kor között gyakori az aktuális élmények összekötése egy egész más történetet ábrázoló képanyaggal. (Gyermekkönyvtárainkban gyakran láthatunk a képeskönyvvel beszélgető kicsiket, visszahajthatjuk a szülők intelmeit, kifejezéseit.)

Kezdetben kevés, majd később, a technikai feltételek fejlődésével, egyre több helyet foglal el a gyerekek számára készült könyvekben a kép. Az ismeretterjesztő könyveknél elsődleges szemléltető funkció realitásigényétől elválik a szépirodalmat illusztráló kép: a grafikával és a festéssel rokonságban művészi igénnyel készítik őket.

A könyvművészet, mint az adott kor kultúrájának része, magán viseli annak a jegyeit, hogy hogyan viszonyul a társadalom az irodalomhoz, a könyves szakmákhoz és az olvasóközönséghez: milyen helyet foglal el értékrendjében. Egy adott időszak legnívósabb könyvei tükrözik a kor uralkodó stílusirányzatait: így van népies, klasszicizáló, romantikus, szecessziós képeskönyv. A mai, művészi igénnyel megjelentetett képeskönyvkínálat az illusztráció szempont-

jából olyan széles skálájú, annyi saját világ tükröződik benne, hogy a mi kereteink között ezzel lehetetlen foglalkozni. Foglalkozni kell viszont a konzumképeskönyvek világával, amelyek viszonylagosan egységes jellemzőkkel rendelkeznek.

2. Konzumkultúra

Milyen a jó vagy rossz képes mesekönyv?

Minden jó könyvnél elsődleges a tartalom, amelynek irodalmi értékeit erősíti vagy gyengíti a megvalósult könyv: a papír minősége, a tipográfia, a kötés, a borító stb. A könyvnek az illusztráció csupán egyik eleme, de tárgyalt műfajunk, a képeskönyvek esetében meghatározóan fontos!

„A jó könyv egységes könyv...” – mondotta Sárkány Győző illusztrátor a szekszárdi konferencián. Hozzátenném, tükörképeként van egységesen rossz könyv is! Egyszerű, könnyes vagy idillikusan vidám történetké, zanzásított regények, nyelvi-leg tönkretett klasszikus mesék szolgáltatják az irodalmi táptalajt, kemény, fényes papírra nyomva, harsány, össze nem illő színeket alkalmazó (kedvencem a rózsaszín pirossal és banánzölddel) illusztrációkkal, amelyek sematikus, csupán kontúrokkal körülhatárolt területeket töltenek ki (kifestőkönyv-stílus). Az ábrázolás szándéka realista, mégsincsnek bennük domborulatok, árnyékok, csak laposság, síkság. Hiányzik a titokzatosság, sejtelmesség, a varázslat, a dimenzió.

A fogyasztó, avagy beszéljünk a csúnya képeskönyvek olvasóiról Alfred Kapr „Könyvtervezés, könyvművészet” című művében a szép könyv jellemzőinek felsorolásánál fontosnak tartja megemlíteni az olvasót: „A könyv használatra készüljön. A papírnak, a betűnek, a tipográfiának, az illusztrációnak és a kötésnek alkalmazkodnia kell az olvasóréteghez, amelynek szánjuk”.

Felmerül a kérdés, hogy melyik az az olvasóréteg, amely életkorban homogén, de fogyasztásában kétpólusú: kisebb mértékben a művészi illusztrált könyveket, többségében a kommersz képeskönyveket fogyasztja? *Mi határozza meg az óvodáskorú gyermekek könyvfogyasztási szokásait?*

Alapvető kiindulópont, hogy a kisgyermeknek nincs ízlése, az csak hosszú folyamat eredményeként fejlődik ki, egyéni és

csoportjellemező egységeként. Ezért beszélhetünk ízlésnevelésről, vizuális nevelésről. A kisgyermeknek minden tetszik, ami színes, látványos, és kevésbé, ami nem ilyen. Kultúrakutató szociológusok (pl. Jean Baudrillard) komplexitásában vizsgálták az ízlés kérdését, a családból és a környezetből kiindulva. Ebben a társadalmi csoporthoz tartozás meghatározása után körülírták az otthon vizualitását, a szülő iskolázottságát, fogyasztási szokásait. Ha e szerint nézzük, a kommersz képeskönyv vásárlóit és kölcsönzőit, először is **fogyasztónak** kell neveznünk őket: képeskönyvfogyasztásuk hasonlít más fogyasztói szokásaikra. Jellemzi a *legújabb divat* követése (pl. Disney-könyvek), a rendszeres fogyasztás igénye (sorozatok, folytatások, kapcsolódó termékcsaládok – ld. Micimackó notesz, trikó, matrica stb.), az egységesség: a műanyag játékok pasztell marcipán színei, felületképzése megegyezik a fentebb ismertetett giccsképeskönyv jellemzőivel. Eme tulajdonságok mind a szülőre, mind a gyermekekre érvényesek. Fogyasztásuk kívülről manipulált, elsődlegesen a reklámok által, másodlagosan a már elfogyasztott termékek okozta függőség miatt. Ha a gyermeket alapvető vonzódása más felé vinné, belép a **szülői terror**, ahogy Tüskés Tibor egyszer szellemesen fogalmazott, a „kinek a kezében van a pénztárca-elve”.

Kiindulópontunknál („Kezdetben vala a kép...”) azt állítottam, hogy az írni-olvasni nem tudás, amely lehet analfabetizmus (első és másodfokú), de lehet életkori sajátosság is, mindig megemeli a képalapú műfajok népszerűségét. Az itt ismertetett képeskönyvfogyasztói családmódeli hogyan termelődik?

A nem művészi kép(esköny) fogyasztásnak a gazdasági alapja egyfelől a kiadók érdeke: minél többet eladni. A réteg, amelynek szánják (vö. Kapr), meg kell hogy feleljen több kritériumnak: sokan legyenek, behatároltan fizetőképesek legyenek, primitív ideáljai legyenek, képfüggők, valamilyen fokon analfabéták) legyenek. Másfelől a fogyasztó érdeke: a gyermek ártatlan áldozat eben a buisnessben, a szülő, a felnőtt a meghatározó.

Armando Petrucci már említett tanulmányában egy UNESCO-felmérésre hivatkozva a következőket állapítja meg: „...az írástudatlanok száma (a világon) abszolút

értékbe egyre gyorsabban növekszik..., a fejlettnek mondott országokban is megfigyelhető a másodlagos (visszaeső) analfabetizmus viszonylag magas foka, illetve a külső eredetű elsődleges analfabetizmus, elsősorban a nagyvárosokban.” (...383.1.)

Magyarul, a lumpenrétegről (és nem a klasszikus proletárokról) van szó, a bevándorlókról, a paraszti kultúráról leváló agrárszegényekről, valamint a művészettel, mint „haszontalan” dologgal nem foglalkozó kisvállalkozói rétegről, valamint az ebből ki-növő úrgazdagokról.

A kiadók

A kiadók az egyre szélesebbkörű olvasóréteg kialakulásában érdekeltek. A szubkulturális rétegek felé már nemigen terjeszkehetnek, ezért a könyvpiacba bekapcsolt korosztályok alsó életkori határa egyre lejjebb csúszik. Gondoljunk csak az illatos, az ehető-rágható képeskönyvekre, a párnakönyvekre, építőköcska-könyvekre, az egyre nagyobb választékban megjelenő leporellókra és természetkönyvekre. Ebben is az amerikai könyvkiadás a világelső, ám a piac megtartása jelentős megalkuvásokkal jár a színvonal terén.

„Az amerikai könyvkiadás farvizén evező európai kiadóknak ugyancsak széleskörű dekulturációval kell szembenézniük.” (Armando Petrucci: Olvasás az olvasásért. Az olvasás jövője.)

Az így előállított tömegkönyv (ez alól a képeskönyvek sem kivételek) sokak megfogalmazásában a **kiadók terrorja**, amely megtámogatva a média nyújtotta lehetőségekkel, lesöpri a szülői befolyást, rontja a család esztétikai nevelésének hatásfokát. A gyerek, mint jelentős árufogyasztó, a könyvpiac azért is fontos, mert fogyasztásához nem kell feltétlen szükséges az olvasnitudás.

Ugyanakkor a nagyobb bevétel nagyobb játékeret enged, a művészi könyvek presztízből való kiadása, akár az anyagi bukás rizikóját is megengedi bizonyos kiadóknak. A magas technikai színvonal extra minőségű könyvek előállítását teszi lehetővé. Például az amerikai térképeskönyvek hihetetlen furfangokra képesek: bonyolult architektúra felállítás után ajtók nyitása, lépcsőkön való járkálás stb. vezeti az olvasót

végig a történeten. (Láttam ilyet Bátki László grafikus, könyvillusztrátor egyik bemutató előadásán.)

Az ízléstelenség elleni küzdelem arra kényszeríti az illusztrátorokat, hogy társaságokba tömörülve adjanak hangot a szépen illusztrált, kulturált mese- és képeskönyvek létjogosultságának. Ilyen a Magyar Illusztrátorok Társasága, az Óperencián Túliak Társasága.

3. Miért kell illusztrálni a könyveket?

Mert – a gyermek szerint – szép, érdekes, netán mulatságos és örömet okozó. A gyermek védtelen a képek hatalmával szemben, ez a reklámok felnőttekre is ható erejének egyik forrása.

A képekben való gondolkodás, a nyelvi történések képekre való átfordítása nem csupán a kisgyermekek sajátja, más szinten ezt tesszük mi is, felnőttek. A művészek belső képalkotó munkája ettől eltérő jeget is mutat. A témáról maguk a művészek is sokat vitatkoznak, hétköznapi stílusra fordítva ilyen érvekkel és ellenérvekkel:

Pro érvek

– Azért kell illusztrálni a könyveket, mert emeli a könyv esztétikai értékét (dekorációs szempont).

– Mert megduplázzák a műélvezetet azáltal, hogy két autonóm művészetet fogad be az olvasó (gúny: ha még zenélne is..., mára megvalósult! Vö. zenélő képeslapok!).

– Mert olyan, az irodalmi alkotáshoz kapcsolódó képet mutatnak, amit az olvasó maga el sem tudna képzelni...

– Mert az irodalmi mű kapcsán születhet sokkal nagyobb értékű képzőművészeti alkotás...

– A művészi illusztráció iskolázza, a képzőművészet befogadására „tanítja” az olvasót (pedagógiai szempont)

Kontra érvek

– Korlátozza az olvasót a szuverén befogadásban.

– Mint alkalmazott művészet nem autonóm, hanem alárendelt.

– A legszigorúbb vélemények szerint teljesen felesleges.

Ma az emberek (és főként a tanítás elsődleges alanyai a gyerekek, akiknek már óvodás korukban óráik vannak), a tágran felfogott ismeretek nagy hányadát még mindig könyvekből tanulják. A gyerekek nem csupán az ismereteket, hanem a valóság egy jelentős hányadát is könyvekből sajátítják el. (Gondoljunk a városi gyerekek természetismeretére: a régen legfeljebb emlékeztető ábrának számító háziállatokat bemutató képek ma elsődleges források. Innen tudja a gyerek, milyen a tyúk, a disznó stb., amikor nem a hentesnél, vagy a tányérban látja.)

4. Az illusztráció és a gyermekrajzok kapcsolata

Mivel a gyermekkönyvek illusztrációi több feladatot látnak el (inspirálják a gyermek képzeletét, formálják vizuális kultúráját, hidat alkotnak saját világuk és egy másik befogadása között), ezért fontos, hogy az illusztrációk kódolhatóak legyenek számukra. Ennek több forrása van, de az egyik legfontosabb a gyermekrajzok és a képes- és mesekönyvillusztrációk közötti összefüggés: a jó illusztrátor szerintem felhasználja a megcélzott korosztály vizualitásszintjét. Hogy érthető legyen elképzelésem, a magam és Jean Piaget (Gyermeklélektan c. könyvéből átvett) fogalmaival világítanám meg az összefüggést. (A zárójeles kifejezések Piaget-éi.)

– A firkálás fokozata (véletlen realizmus). Ezt a szintet csak legújabban merték könyvillusztrálásra használni. Jó példa Réber László firkafája Janikovszky Éva „Ha én felnőtt lennék” című könyvében.

– Az összedobált világ. Nincs szintézis, kompozíció (hiányos realizmus). Itt egy fejjel emberke, amott fejjel lefelé egy sokkal nagyobb virág... Mivel az illusztráció nem lehet dekomponált, még ha annak is akar látszani, rafináltabban használják fel a művészek: kompozíciós elemként beépítik a képbe, amiben a szöveg is képi elem, így jól megkomponált komponátlanúság lesz az eredmény. Példaként említeném Bálint Endre Illusztrációit az Antanténusz című mondókáskönyvben.

– Picasso-korszak: több nézőpont együttes megjelenése (intellektuális realizmus): azt rajzolja le a gyerek/illusztrátor, amit a tárgyról tud, és nem azt, amit lát. Pl. egy arcot, figurát egyszerre ábrázol profilból és

szemből. Ilyet láthatunk a költő Garcia Lorca saját maga által illusztrált „Két esti hold” című kötetében. Jellemző a nem látható, vagy a földalatti dolgok ábrázolása: látjuk a vakondot az alagútjában, a répát, amit még nem húztak ki stb.

– A (valódi realitásigényt megelőző) összefoglaló-képek:

Ide tartoznak a mágikus világképet tükröző világkép-kompozíciók, amelyek még a világ egységét, átláthatóságát tükrözik: van alsó-, felső és középső világ egységben való ábrázolásai, amelyek körforma, vagy a rajzlapot követő téglalapforma mentén, vagy vertikálisan rendeződnek. A figurák szimbólikusak, bár a művészek stílusa teljesen egyéni.

Példáim az illusztrációkban Hincz Gyula képei Weöres Sándor „Ha a világ rigó lenne” c. kötetéhez, de ez a legelterjedtebb kom-

pozíciós-elv sokaknál megjelenik (Würtz Ádám, Gaál Éva, Bálint Endre stb.).

A tündérmesék világát illusztráló képek technikájukban a grafikától, a színes grafikán keresztül a festészet irányába tartanak, mint ahogy a hat év körüli gyermek is csodálatos színekkel és kompozícióval tudja megfesteni kedvenc meséit.

*

Az itt elhangzott és még elhangzó előadások a mesekönyvillusztráció történetéről, elméleti kérdésekről, és a mai képeskönyvkiadás könyvtári megjelenéséről, a tapasztalatokról szólnak. Befejezésül szeretném elmondani, hogy örülnék egy olyan művészettörténeti előadásnak a jól illusztrált mesekönyvekről, amely a pozitívumokat megfelelő szakszerűséggel dicsérné.

2. Dienes Éva gyermekkönyvtáros (Központi Könyvtár) előadása:

Az illusztráció és a Sárkányos Könyvtár kapcsolata

Kapcsolódni szeretnék az előző előadásokban felvetett jelenségekhez, problémákhoz. Mindjárt azzal kezdeném, hogy az illusztráció (lat. Illustrare) szó elsődleges jelentése: megvilágítani. A megvilágítás fény segítségével történik: „*És lámpást adott kezembe az Úr*”. (B. S. Aldrich).

Az alábbi öt pontba sűrítettem a mondanóm lényegét, azaz

1. az illusztrált könyvek háttere – az újonnan megnyílt Sárkányos Könyvtár
2. a könyvpiacon megjelenő képeskönyvek, leporellók: ezek megjelenése a manóházakban és a manópolcokon
3. olvasói szokások, például – a gyermek választási szempontjai
4. a jelenlegi helyzet értékelése – merre billen a mérleg
5. tervek a jövőben: összefogás, ne valami ellen, hanem valamiért.

1. A sárkányos mesebirodalmat Jakab Csaba tervezte, a központi Szabó Ervin Könyvtár újjávarázsolt épületében. Honnan kapta a nevét a Sárkányos Könyvtár? A tervező, az eredeti épületen felfedezett sárkányos motívumokat továbbgondolta és beleálmodta a rendelkezésre álló palotarészbe. Sokat lehetne mesélni a gyermekközpontú terekről, ahol a szivárvány szeli át a termet és égig érő mesefák (tündérfasor) kötik össze az eget a földdel, ahol a nap, a hold és a csillagok utat mutatnak a fáradt vándoroknak, és ahol a kis manóházak képeskönyvekkel, leporellókkal, és képes mesekönyvekkel várják az ifjú olvasókat. A legkisebbek részére kialakított olvasósarokban rajzolni is lehet, és a társasjátékokat ki lehet próbálni. Ideális helyszín az idelátogató gyerekek számára.

2. A könyvtári anyag tükrözi a könyvpiacon megjelenő jó minőségű és egyéb könyvek anyagát. A könyvtárban a hangsúly, természetesen, az igényes, szépen illusztrált könyveken, leporellókon van. A más

típusú könyveket „elrejtettük”, illetve nehezebben hozzáférhetővé tettük.

3. Megfelelő helyszín és nagy választékú minőségi könyvanyag, azaz ideális háttér az olvasók számára. És ekkor megjelenik a gyermek és hátratrappol a manóházakhoz, és elmélyülten tanulmányozni kezdi a kínálatot. Keres, kutat, majd csalódottan visszafordul és felteszi a költői kérdést: „tesék mondani, hol találok a Disney-is könyveket?” A bizakodó könyvtáros ekkor úgy érzi, szíven találták, de ezt természetesen titkolva, bémult mosoly kíséretében odavezeti az eltévedt olvasót a megfelelő „kincses” ládához.

Másik példa: egy csoport gyerek – hátrányos helyzetű iskolából – rendszeresen ellátogat a Sárkányos Könyvtárba. A legutóbbi alkalommal ünnepélyes keretek közt kiosztottuk az olvasójegyeiket és ki-ki választhatott tetszése szerint a könyvekből. Egyenként odajöttek hozzánk és kérték, hogy szép könyveket mutassunk nekik. Egymás után vettem le a polcról a szebbnél szebb, gazdagon illusztrált könyveket, kikapták a kezemből, és mohón lapozgatni kezdték. A végeredmény: minden gyerek megmutatta, hogy mit választott – szinte kivétel nélkül mind Disney könyveket szorongatott.

Először az jutott eszembe, hogy „*karomba dőlök*”, ellenben Boldizsár Ildikó szerint a sokat próbált mesehős is úgy véli: „*de ki vagyok én, hogy így gondolkodjam...*” Ezek a gyerekek ragyogó arccal, boldogan távoztak, abban a tudatban, hogy a legjobbat választották. Hazaérkezve elmesélték, hogy gyönyörű könyvtárban jártak és örültek, hogy itt lehetek.

A sárkányos gyermekkönyvtár féléves pályafutása alatt már kialakult egy szűkebb törzsgárda, ehhez tartozik kedvencünk, Deák Csaba. Ez a név fogalommá vált: nemcsak nálunk, hanem a központi épület több terében felbukkant már. Rendkívül érdeklődő, kedves és szolgálatkész, minden rábízott apró feladatot örömmel végez. Csupán csak egy dolgot nem szeret: olvasni. Nem szívesen vett a kezébe könyvet. Idáig. De a leleményes könyvtáros nem adja fel, újabb és újabb ötleteket talál ki, hogy a gyanútlan látogatókat a könyvekkel megszedítse. Áprilisban, többek között, „Húsvét a képzőművészetben” címmel kiállítás készítettünk a gyerekek segítségével, és Csaba épp akkor futott be, mikor a program elkezdő-

dött. Nagyon meglepődöttünk mikor azt választotta, hogy szívesen segít képeket válogatni és ott szorgoskodott, lelkesen lapozgatva a különféle művészeti albumokat. A képek oldaláról könnyebben meg lehetett fogni, és azóta néhányszor belelapozott autós, motoros könyvekbe.

4. Ezért úgy gondolom, hogy nem szabad első pillanatban lebeszélni az olvasót, mivel a megfelelő pillanatban rá lehet vezetni a helyes útra. Tehát ajánlani lehet és kell is, csak meg kell találni a megfelelő alkalmat. Ha már a gyerekekben érdeklődést keltettünk, az is komoly eredménynek számít. Látszólag reménytelen problémákra is lehet megoldást találni.

A jelenlegi helyzet értékelése, avagy merre billen a mérleg: „*a helyzet súlyos, de nem reménytelen*”.

A könyvtárba érkező gyermek nem rendelkezik önálló ízléssel, de magával hozza a családban, iskolában szerzett tapasztalatokat. Olyan képeskönyvet keres, melyet környezete diktál, sugall, illetve sugároz számára. A gyerek tükör – látható, hogy honnan jön, milyen környezetben él, család, barátok, iskola, – mindez kiderül az első pillanatban. Látszólag szinte reménytelen a helyzet, (romló tendenciák az olvasási szokásokban, „negatív”, értéktelen könyvek nagy hányadban, média hatása a gyerekekre stb.). De itt jön a szülő, a pedagógus, a könyvtáros szerepe, lehetősége, mit kínál és hogyan. A Sárkányos Könyvtár ideális, gyermekközpontú terei és mesés könyvanyaga különleges élményben részesíti az idelátogató ifjú és ifjabb érdeklődőket: első alkalommal csak Disney könyvek? Másodszor, harmadszor már megjelenhetnek „másféle” képeskönyvek. A kínálatot személyesen és indirekt módon lehet gazdagítani. („Véletlenül” kikészített leporellók, lelkesen lapozgató könyvtáros néni stb.). Sok példát és megoldást láthattunk, de erről még sokat mesélhetnének (meséltek is) nagyobb tapasztalattal rendelkező kollégáim. Igaz, a gyerekek nem szeretnek már annyit olvasni, nem ismerik, nem találkoznak az igényes, szépen illusztrált könyvekkel, nem is vágnak rá (mondják sokan) DE!!!

DE ezekkel a jelenségekkel egyre többen foglalkoznak, hívják fel rá a figyelmet, figyelmeztetnek, beszélnek róla és keresik a megoldást.

Magyarországon és a világban is egyre több szervezet, társaság alakul, összefogások születnek: amelyek ezért az ügyért tenni akarnak valamit.

Különböző rendezvények, konferenciák: pl. Gyermekművelés az ezredfordulók (Békecsaba), Mit ér az ember, ha olvasó (Kaposvár), hogy csak néhányat említsek.

A magyar Illusztrátorok Társasága, az Óperencián Túliak Társasága, az IBBY, a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának (International Board on Books for the Young) Magyar Tagozata is a jó minőségű szépen illusztrált könyvek kiadását tartja szem előtt.

Minden nehézség és korlát dacára, létezik és működik a Magyar Olvasástársaság, az MKE Gyermekkönyvtári Szekció, a Gyermekkönyvtáros Műhely, van Boldizsár Ildikónk és Nagy Attilánk, Kucska Zsuzsánk és Szász Icánk, Sárkány Győzőnk és két Krisztinánk, és még sorolhatnám. Nem említettem a nevezetes Névtelenek egész sorát, azokat a szakembereket, pedagógusokat, művészeket, akik évek óta teszik a dolgukat csendben, de a főváros eldugott kerületeiben, egy településen, vagy iskolában, a gyerekkönyvtárban fogalommal váltak, pl.: „Erzsike néni” Őrmezőn, „Kati néni” a Tomori közben, vagy „Vali néni” Csepelen.

Jelenleg ezek a szervezetek aktívan működnek, és a közös célért dolgoznak. Talán úgy tűnik, hogy messze elkalandoztam a témától, de rátérek az 5. pontban mondandóm lényegére.

5. Tervek a jövőben: összefogás (ne valami-ellen, hanem valamiért).

Tehát adott egy hagyományokkal nem rendelkező, újonnan megnyílt könyvtár, megfelelő könyvanyaggal, ideális háttérrel. A tapasztalat azt mutatja, hogy az olvasói szokások jelentősen nem térnek el a többi gyermekkönyvtáráról, de a könyvtáros az adott pillanatban, adott helyzetben, képes változtatni a bevett szokásokon, a „hozott” ízlésen. Tehát tenni lehet és kell is, és vannak, akik, évek óta ezen fáradoznak.

A feladat az, hogy azok az emberek, kollégák, akik évek óta ezen dolgoznak külön-külön egymástól elszigetelve – itt most elsősorban az illusztrátorokra és könyvkiadókra gondolok –, felismerve a közös célt, összefogva, nagyobb hatást elérve jelentősebben befolyásolhatnák a könyvpiacot. De ugyanez vonatkozik a könyvtáros szakmára is.

Mikor felkértek az előadásra, először úgy gondoltam, hogy elrettentő példákat sorolok fel, de aztán rájöttem, hogy nem érdemes ingyen reklámozni a másik oldalt, inkább felhívom a figyelmet a pozitív példákra. Kiemelném Kállai Nagy Krisztát, Rényi Krisztinát, Sárkány Győzőt, Vida Győzőt, és Gaál Évát, aki meséket is ír.

Gondolataimat azzal a képpel zárnám, ami az előadás írásakor megjelent bennem. A kultúra zezugos erdejében, az erdei tisztáshoz igyekvők kezében kis lámpa imbolg. Mikor két lámpa találkozik, a fény erősebb lesz, és a lámpák fénye erősíti egymást, segít kitalálni a tisztásra. És minél több ragyogó erejű tisztás létezik a rengetegben, annál több tiszta forrásra lelhet a jövő nemzedéke.

Egy oldal morgás

Tavaly november elején egy időre úrrá lett rajtunk a „hurrá-optimizmus”. Hiszen az, amit 1997 óta vártunk és reméltünk, végre sínre került, azaz az illetékesek hosszú idő és huzakodás után belátták, hogy a könyvtárosoknak is kell olvasniuk, és az a hatalmas bér, amit lepengetnek számukra igencsak nem tart lépést sem az inflációval, sem az állandóan növekvő könyvárakkal. De – többszöri időeltolódás után (no, nem a napéjegyenlőségeket számolom, csupán a kormányváltásokat) 2000 végére felderült a mi napunk is. Gondoltuk mi. Akárcsak Móricka. Aztán, (hogy irodalmi példánál maradjak) néztünk, mint Rozi a moziban.

Jó alaposan megmagyarázták nekünk, hogy igenis a 8226 forint ugyanannyi - ha nem több -, mint 10 000. Valamint vegyük tudomásul, hogy a dolgok lehető legjobb elrendezése végett (Candide kacsintott egyet!) adott listából, azaz nem is egy, de két listából válogathatunk még az év vége előtt.

Hát, kicsit ugyan béka íze volt a dolognak, de várakozásunk csak fokozódott azáltal, hogy az október végére beígért első lista november idusa után jutott el hozzánk. Azaz, pontosítva nem is mindenkihez. „Ragaszkodunk a 8 órás közalkalmazotti státuszhoz..” Persze nem mi, hanem az „adakozők”. Így aztán négy listán és kereten nyolcan osztoztunk. Lehet osztani, szorozni, kinek mennyi jut, és az mire elég. De fel a fejfel, ki a mellel, karácsonyra itt lesznek a kért művek!

Eljött az ünnep, és megjöttek a könyvek. Ugyan néhányan hoppon maradtak, mert hiánylista is érkezett a csomagokhoz, és ezen olyanok is szerepeltek, amikkel tele volt a „peep show” (hajdanvolt erkölcsi fertőnk tere kulturális bázissá avanszált), de apróságokon már csak nem akadunk fenn.

És lássatok csodát! Az Új Esztendő (egyszersmind Évezred) első hónapjában jöve a második lista, s vele jöve a boldogság (ugyan a legtöbben már a csekkbefizetésre valót kezdték el gyűjtögetni, mivel – nem bízva a második esélyben – már az elsőnél kiköltekeztek, „kell, nem kell, de ez legalább biztos alapon”), hiszen itt a beígért lexikonok és szótárak mellett a teljes szak- és szépirodalom képviseltette magát a kínálat ponyváján. Ha el is múlt a karácsony, de nem múltak el az év eleji születés- és névnapok, belefér a január végébe, a február elejébe, hogy ismét megajándékozhatjuk magunkat (vagy éppen másokat, hiszen ugyan milyen ajándék várható el – joggal! – egy könyvtáros rokontól, ismerősöktől, ha nem könyv).

Hogy a fent! – látszólagos – örömnép ellenére mért érzem én mégis úgy, hogy velünk már megint jól kitoltak? Ennek egyik oka a naptárban keresendő, amire rátekintve kiderül, hogy igencsak március közepén járunk. A másik – immár magától értetődően és ebből következően – az, hogy csak híreket hallunk a majdan megérkező szállítmányról, de (mint azt mindenki tudja), híreket az ember az újságban olvas, de nem könyv helyett.

Új játék honosodott meg a FSZEK égíse alatt, a Ki nevet a végén frappáns „szabóervinesített” változata: a „Várd, hogy kitaláld!” A játék lényege, hogy először is sorsot kell húzni, ki telefonál be x-edszer a központba megérdeklődni, tudnak-e már valamit. Az a környertese, aki a „sehol semmin” kívül bármilyen egyéb választ tud kicsikarni.

Olyan „apróságra” meg ki is gondolhatott volna, hogy feljegyezze, mit kért, mert bizony a szállítmányokból nem derül fény sem arra, hogy mi maradt le, sem arra – még a hiánylistával kiegészítve sem –, mire érdemes még várni és spórolni. De ha már szóba került a papírmunka! Kedves könyvtáros! Azért vagy Te könyvtáros, hogy mindent tudj egy adott műről pusztán a szerző és a cím alapján. Mert, ha nem Póru jár, mint Marci a lakodalomban. Merthogy a listához semmi egyéb fogódzó nem érkezett. Vagy ismered az adott művet, vagy Persze ott az ÚK, meg ott vannak a könyvesboltok. Nosza, rajta! Böngészd át, azonosítsd be, vedd a fáradságot és az időt, ha már akarsz valamit! Hogy kitől és honnan vedd el az időt?! (Mert – természetesen – postafordultával várta a rendelőjegyzékeket a Könyvtárellátó.) Persze, az olvasóidtól és a kollégáidtól.

Remélem a „morgás” nem folytatódik, és végre úgy részesülhetünk egy juttatásból, hogy az elérje törvénybe foglalt célkitűzését...

– Kapuvári –

EZ TÖRTÉNT...

„**Könyvtári tanakodó**” címmel tartott nagyszerű előadást – és öregbítette a FSZEK szakmai hírnevét – Kucska Zsuzsa **március 5-én Baktatéken**, a körzeti általános iskola által meghirdetett, megyei szintű könyvtárhasználati és olvasásismereti versenyre érkező kísérő tanárok részére.

Báli Péter grafikus – festő – tanár alkotásait mutatta be Dr. Váradai Iván Attila elnök (Magyar Rajztanárok Országos Egyesülete) a Dagály utcai könyvtár kiállítótermében **április 27-én**. A kiállítás május végéig tekinthető meg a könyvtár nyitvatartási idejében.

Május 3-án Samuel Beckett: Meglehetősen jó nőkről álmodom című művét mutatta be a FSZEK kőbányai könyvtára és a Pataky Művelődési Központ Irodalmi szalonja, Deák László (az Orpheusz Kiadó vezetője)

és Romhányi Török Gábor fordító közreműködésével.

Május 9-én Havas Katalin várta a Patakyban a könyvtáros kollégákat és a szakma elhivatottjait. „Visszaadjuk az olvasás örömét!” című bemutatója a Fekete Sas Kiadónál most elindított öregbetűs könyvek sorozat célját ismertette, és várta a rosszul vagy gyengén látók részére „nagybetűs” kiadványokat szolgáltatók – elsősorban a közkönyvtárosok – észrevételeit, tanácsait.

Május 10-én a kőbányai könyvtár Artotékájában nyílt meg Laluk György grafikusművész alkotásainak bemutatója, amelyet Pankaszi István restaurátor ajánlott az érdeklődők figyelmébe. (Megtekinthető június 5-ig, a könyvtár nyitvatartási idejében.)

SZEMÉLYI HÍREK

Új munkatársak

Dr. Reisz László könyvtáros (Szociológiai osztály), Halász Mária könyvtár asszisztens (Szerzeményezési és feldolgozó főosztály).

Kilépők

Pintér Katalin könyvtáros (Szerzeményezési és feldolgozó főosztály), Szögi Zsuzsanna könyvtáros (Olvasószolgálati főosztály).

Újszülött

Marosvári Nórának (XII. ker. könyvtár) Márton nevű gyermeke született. A szülőknek és a kisbabának jó egészséget kívánunk!

Pobori Ágnes felelős szerkesztő

Babákné Kálmán Mariann, Berta Éva,
Hamar Krisztina, Hucskóné Kovács Mária,
Kapuvári Zsuzsa, Leimeter Veronika,
Dr. Szatmári Istvánné, Szecsei Lászlóné,
Vargáné Vida Emília

Felelős kiadó: Fodor Péter főigazgató

Megjelenik havonta.

Ára: 10,— forint.

Előfizetési díj egy évre: 120,— Ft.

Szedés, tördelés, nyomtatás:

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Nyomda

ISSN 0139-1917.

Táskaszám: 2001/094